

INTERPRETIRANJE PLESNEGA IZROČILA LOKALNO, NACIONALNO IN NADNACIONALNO

BOJAN KNIFIC

Programska različnost evropskih folklornih skupin je deloma povezana z različnostjo plesnega in drugega izročila, a bolj kot različnost izročil nanjo vplivajo selekcije pričevanj o plesnem izročilu in njegovo folkloriziranje. Folklorna dejavnost se namreč uresničuje s poudarjanjem drugačnosti našega izročila od izročila drugih, in sicer že v nacionalnih mejah, ko so nekatere prvine plesnega izročila določenega območja poudarjene in druge zapostavljene. Še bolj pa se to kaže, če primerjamo dojemanje in interpretiranje izročila na mednarodni ravni. Glede načinov folkloriziranja izročila obstajajo nadnacionalna kulturna območja s posebnostmi, ki vodijo k podobnosti programov folklornih skupin med njimi, in različnosti, če se primerjajo s skupinami zunaj njih.

Ključne besede: folklorna skupina, plesno izročilo, ljudski ples, folklorni ples, folklorizem.

The variety among programmes of the European folk dance groups is partly linked to the diversity of dance and other traditions, but is due more to the selection of testimonies on dance tradition and their folklorization. Folk dance activity is namely actualized in emphasizing the distinctiveness of Our tradition from the tradition of Others. This is not only the case within national borders, where certain elements of the dance tradition of a certain area have been exposed and the others neglected, but even more so when we compare the perception and interpretation of traditions on an international level. Concerning the transformation of traditions into folk traditions, there exist transnational cultural areas with their own features that account for the resemblances among the programmes of the folk dance groups within the areas as well as the differences when comparing dances from different areas.

Keywords: folk dance group, folk dance heritage, folk dance, folkloric dance, folklorism.

UVOD

Folklorne skupine, ki delujejo v Evropi, se po programih, ki jih predstavljajo, med seboj bistveno razlikujejo, kar je deloma rezultat različnih, s plesno dejavnostjo povezanih preteklih kulturnih praks. Vendar, kakor bom skušal na podlagi izkušenj z mednarodnih folklornih festivalov in drugih dogodkov, kjer se predstavljajo slovenske in druge evropske folklorne skupine,¹ pokazati v prispevku, programsko pestrost bolj določajo selekcija pričevanj o plesnem izročilu in načini njegove folklorizacije. Ob izkušnjah s širšega evropskega pro-

---

¹ Več let redno spremljam *Mednarodni folklorni festival v Beltincih, Slofolk* – mednarodni folklorni festivala, ki ga enkrat letno organizirajo štiri folklorne skupine z Dolenjske in Štajerske, občasno si ogledam *MIFF* – mednarodni mediteranski folklorni festival, *Od Celja do Žalca* – mednarodni folklorni festival, ki ga organizirata folklorni skupini iz Celja in Šempetra pri Žalcu, *Dneve narodnih noš in oblačilne dediščine* v Kamniku, bil sem na festivalu v Vršču v Srbiji, Stražnicah in Prešovu na Češkem, v Zakopanah na Slovaškem, na več festivalih v Nemčiji, na Madžarskem in drugod. Poleg tega sem si ogledal nekaj tujih folklornih skupin, ki so sodelovale na koncertih slovenskih folklornih skupin, redno spremljam folklorne skupine manjšinskih etničnih skupnosti, ki se predstavljajo na njim namenjenih srečanjih, idr.

stora gledam na folklorizacijo plesnega in z njim povezanega izročila predvsem iz slovenske perspektive in poudarjam vidike, o katerih najpogosteje premišljamo na Slovenskem.

Na Slovenskem s terminom folklorna skupina označujemo pravno-formalno organizirane skupine ljudi (otrok ali odraslih), ki se na vajah in nastopih prvenstveno ukvarjajo s poustvarjanjem plesnega izročila. To je nerazdružljivo povezano s poustvarjanjem instrumentalnoglasbenega izročila in v primerih, ko gre za ples, ob katerih se je tudi pelo, tudi pevskega izročila – petje je pogosto vključeno v dejavnost folklornih skupin, četudi s samim plesnim izročilom ni neposredno povezano. Poustvarjanju plesnega in glasbenega izročila se pridružuje s plesnim izročilom bolj ali manj povezano poustvarjanje prvin nekdanjih šeg in navad ter drugih utrinkov nekdanjega življenja, pri otroških folklornih skupinah tudi poustvarjanje otroškega izročila. Vse skupaj je povezano z interpretiranjem oblačilne dediščine, kajti folklornih skupin, ki bi se zavestno odločile, da ne bi nastopale v folklornih kostumih, ki skušajo ponazarjati nekdanjo oblačilno podobo ljudi s posamičnih območij, praktično ni.

Opisana opredelitev folklorne skupine bi z delnimi popravki – predvsem kakor se povezuje s pevskim izročilom in poustvarjanjem nekdanjih šeg in navad – lahko veljala za ves evropski prostor, čeprav so zgledi, ki naj bi jim sledilo delovanje folklornih skupin v različnih državah Evrope, zelo različni. Odvisni so od vsakokratnih družbenih razmer in politike (o tem gl. npr. Filippou idr. 2006; Cash 2007), ki na delovanje folklornih skupin sicer posredno, a odločilno vplivajo, in pa od organizacij in posameznikov, ki usmerjajo delovanje folklornih skupin. Obstajajo sicer organizacije, ki povezujejo folklorne skupine na mednarodni ravni (poznana je npr. Cioff – Conseil International des Organisations de Festivals de Folklore et d'Arts Traditionnels, so pa tudi še druge), a so te usmerjene predvsem v organiziranje dogodkov, na katerih folklorne skupine predstavljajo svoje programe, razen izjemoma in na načelni ravni pa se ne ukvarjajo z vsebinskimi vprašanji delovanja folklornih skupin v posamičnih državah. Zato so merila, na podlagi katerih spremljevalci in usmerjevalci folklorne dejavnosti vrednotijo delo folklornih skupin, v različnih državah zelo različna in zato je lahko npr. neka folklorna skupina po merilih, uveljavljenih v eni državi, odlična, po merilih, uveljavljenih v drugi, pa slaba.

Programska različnost folklornih skupin, ki delujejo v Evropi, je deloma povezana z različnostjo plesnega in drugega izročila, ki ga folklorne skupine poustvarjajo, a bolj kot različnost pričevanj o izročilu na programsko pestrost, ki jo lahko spremljamo npr. na raznih mednarodnih folklornih festivalih in drugih prireditvah, kjer se folklorne skupine predstavljajo, vplivajo smernice razvoja folklornih skupin, ki jih določajo organizacije, pogosto vezane na države ustanoviteljice, ki so od nje tudi finančno odvisne. Festivali, ki omogočajo spoznavanje različnih kultur prek predstavitev na nastopih (Kuutma 1998), tudi sicer pripomorejo k zarisovanju in zabrisovanju mej. Smernice so zaradi mednarodnih povezav, zaradi okvirne usklajenosti strukture mednarodnih folklornih festivalov, ki določajo npr. dolžino programov, okvirno število nastopajočih ipd., ter zaradi stalnega stika in primerjanja z »drugimi« sicer v evropskem prostoru deloma usklajene, kljub temu

pa so bistveno bolj kot skupnemu evropskemu prostoru podvržene usmerjanju organizacij in posameznikov iz matičnih držav. To se kaže v sestavi sporedov folklornih skupin, v katerih so nekatere prvine izročila poudarjene ali zapostavljene – bodisi plesne, pevske, instrumentalnoglasbene in druge prvine nekdanjega življenja – in pa v kostumski podobi, s katero skupine držav, ki so vezane na nadnacionalna kulturna območja,² na izjemno različne načine interpretirajo oblačilno dediščino.

Programske poudarke delovanja evropskih folklornih skupin nakazujejo že izrazi, s katerimi jih označujejo v posameznih državah. Tako npr. nekatere poudarjajo vlogo plesa: v angleškem jeziku je v rabi izraz »folk dance group«, v nemškem govornem prostoru »Folkstanzgruppe«, v francoščini se uporablja »groupe de danse folklorique«, v madžarščini »Néptáncgyűttes« in v švedščini »Folklansgruppen«; vsa poimenovanja jasno nakazujejo, da je v ospredju poustvarjanje plesnega izročila. Podobno kakor pri nas pa z izrazom, ki se ne omejuje le na plesno izročilo, označujejo skupine v Italiji, kjer jih imenujejo »gruppo folcloristico«, na Slovaškem »folklórny súbor«, na Češkem »folklorni soubor«, na Hrvaškem »folklorna grupa«, tudi »folklorni ansambl«, na Portugalskem »ranchos folkloricos« ipd. Tudi na Slovenskem so se folklorne skupine sprva imenovalle plesno folklorne skupine, pozneje pa se je beseda plesno izgubila in se je kot izjema pojavila spet leta 2001, ko je bilo ustanovljeno Društvo za kulturno vzgojo Krog v Mariboru in v njegovem okviru Otroška plesna folklorna skupina Krog, pri kateri je tudi v programu poudarjeno poustvarjanje plesnega izročila. Izraz folklorna skupina, ki se pogosto v prevodih v angleščino pojavlja kot »folklore group« in v prevodih v nemščino kot »Folkoregruppe«, in sicer iz jezikov, kjer poznajo izraz folklorna in ne folklornoplesna skupina, pa tudi sicer ni najustreznejši. Folklor, iz katere je izpeljan izraz folklorna skupina, namreč v znanstveni rabi zajema precej široko pomensko polje, predvsem pa so v njem bistveno bolj poudarjene prvine, ki s folklornimi skupinami, kakršne poznamo v sodobnosti, nimajo bistvene povezave, saj se te ne glede na različna poimenovanja pretežno posvečajo interpretiranju plesnega izročila. Vendar pa ne izključno poustvarjanju tega dela nekdanjega življenja. Folklorne skupine namreč večinoma svoj program res gradijo na interpretaciji pričevanj o nekdanjih, med ljudmi priljubljenih

² Izraz nadnacionalno, ki bi mu glede posebnosti slovenskega jezika pogojno ustrezalo tudi imenovanje nadnarodno, uporabljam namesto tujke transnacionalno. V antropološki praksi jo je uveljavil Ulf Hannerz. Za označevanje nekaterih procesov je zavrnil uporabo termina globalno in kot primernejšega predlagal transnacionalno/nadnacionalno/nadnarodno – slednje v slovenskem jeziku nima enakega pomena kot nadnacionalno. Večina procesov v svetu namreč ne poteka globalno, ampak so omejeni na določena kulturna območja, ki sicer res presegajo meje narodov, nacij in držav, ne dosega pa celotne zemeljske oble (kulturno območje npr. predstavlja vzhodna Azija; tamkajšnji procesi ne učinkujejo bistveno na naš način življenja, velja tudi nasprotno; marsikatero dogajanje, ki je razširjeno po celi Evropi, ne vpliva bistveno na življenje v vzhodni Aziji). Za večino družbenih procesov zato lahko rečemo, da se dogaja na ravni, ki presega meje narodov, nacij in držav, torej na transnacionalni/nadnacionalni/nadnarodni ravni. Nadnacionalno je torej več kot narodno/nacionalno, ker gre pri tem za vpletenost vsaj dveh nacij, in manj kot svetovno, saj procesi, ki jih lahko povežemo z nadnacionalnostjo, nikoli ne dosežejo vseh skupnosti in območij na zemlji (Hannerz 1998; gl. tudi Glick Schiller 2005).

plesih, vendarle vanj vključujejo z njimi nerazdružljivo povezano inštrumentalno glasbo, tudi otroške igre, pesmi, pogovore, pripovedke, verovanja, obredja itn. (torej različne prvine folklore); izjemoma se lotevajo poustvarjanja plesov, ki bi jih po stališčih nekaterih težko vključili v folkloro (npr. plesnih zapisov s konca srednjega veka, plesov meščanov ipd.). Ob tem je tu še oblačilna dediščina, ki je za dožemanje folklorne skupine mnogokrat osrednjega pomena in je v večini evropskih praks folklor kot znanstveni termin ne zajema. Poleg tega pa je folklor – pravzaprav njen manjši del – le podlaga poustvarjalnemu delovanju, ki bi ga bilo precej ustrezneje označiti kot folklorizem. Vendar je poudarjanje folklore, ki kljub razlikam njenega doumevanja v znanstvenem diskurzu v različnih državah in celo pri različnih raziskovalcih in organizacijah iste države navadno označuje vsaj celotno duhovno izročilo, očitno tudi v imenih festivalov, na katerih se predstavljajo folklorne skupine. V evropskem kontekstu z imenom le redki poudarjajo plesno izročilo, še manj folklorizem, in se praviloma navezujejo na izraz »folklore«.

NARODOTVORNOST IN ZANIKANJE EVROPSKE KULTURNE ENAKOSTI

Kakor je mogoče ugotoviti na podlagi terenskih pričevanj in drugih virov o izročilu, ki ga na odru interpretirajo folklorne skupine, so bile razlike v načinu življenja ljudi v enakih zgodovinskih obdobjih na različnih prostorih, tudi v različnih državah, v marsikaterem pogledu manjše, kot jih kažejo današnje folklorne skupine. Izrazite razlike v programih folklornih skupin različnih držav tako niso odsev zgolj različnega plesnega in s plesom povezanega izročila, temveč pestrosti – še zlasti v primerih, ko gre za poustvarjanje plesnega izročila, ki se je oblikovalo v 19. stoletju na podlagi prehajanj tedanjih modnih plesov z višjih družbenih plasti na nižje. Precej določneje nanje vpliva različen odnos do delovanja folklornih skupin, s katerim so povezani različni interpretativni pristopi,³ tudi pristopi, ki se razvijajo v znanstvenem folklorizmu (Kendirbaeva 1994). Vsaka država (oziroma etnije v njej, posamezniki in krovne ustanove, ki podpirajo in usmerjajo dejavnost folklornih skupin) je oblikovala svojo politiko, ki določa, kako naj bi se folklorna dejavnost razvijala in kakšna naj bi bila dobra folklorna skupina. To je zelo očitno v kostumiranju (Knific 2010) pa tudi v drugih prvinah, ki bistveno sooblikujejo javne predstavitve folklornih skupin. Ne le v prvinah, ki so v folklornih skupinah interpretirane, temveč že v samem izboru tistega, kar naj bi folklorna skupina interpretirala, in sicer, ali naj bi se posvečala zgolj poustvarjanju plesnega izročila, ali naj bi poustvarjala tudi s plesom povezano življenje višjih družbenih plasti, ali naj bi poustvarjala zgolj plese, ki so bili uveljavljeni v 19. stoletju in pred 1. svetovno vojno ali tudi mlajše, starejše ipd. Na nekdanjih plesnih zabavah bi npr. marsikod po Evropi našli sorazmerno podobne oblike polke ali valčka, vendar ta plesa v odrskem življenju folklornih skupin različnih držav dobivata zaradi strokovnega usmerjanja,

³ O spremembah, ki jih je bil v predstavah » za druge« deležen štajeriš, je pisala Rebeka Kunej (2008, 2010).

strokovnega vodstva, plesnega občutenja posameznikov oz. skupine ljudi različno podobo. Še bolj to velja npr. za fokstrot, ki so ga marsikod po Evropi od časa med obema svetovnjima vojnima naprej razmeroma pogosto plesali tudi v kmečkem in delavskem okolju, pa v evropskih folklornih skupinah skoraj ni dobil odmeva. Zakaj? Zato, ker se folklorna dejavnost uresničuje s poudarjanjem drugačnosti, z razločevanjem »nas« od »drugih« – s poudarjanjem drugačnosti »našega« izročila od izročila »drugih«. ⁴ Pri tem gre navadno za dve možnosti, ki se navadno vzajemno dopolnjujeta: drugačnost je mogoče najti v pričevanjih o nekdanjih plesih in drugih prvinah nekdanjega življenja ali pa jo je mogoče ustvariti s folkloriziranjem – torej interpretiranjem izročila in izmišljanjem.

Evropski prostor bi glede interpretiranja izročila v folklornih skupinah v grobem lahko razdelil na dva dela, ki imata vsako po več nadnacionalnih območij. V vzhodni Evropi, podrejeni socialističnemu družbenemu redu, se je pod vplivom nekdanje Sovjetske zveze ob podpori s politiko prežete znanosti razvijala profesionalna (gl. npr. Kuutma: 1997), polprofesionalna in ljubiteljska folklorna dejavnost, ki je bila – vsaj po predstavitvah na mednarodnih folklornih festivalih – usmerjena k predstavljanju tehnično dovršenih in pogosto močno stiliziranih prvin izročila, ki so bile navadno ustvarjene s stereotipiziranjem pričevanj o plesnem izročilu posamičnih območij, tudi z ustvarjanjem umetnih plesnih tvorb, ki so se v izročilu zgolj navdihovale. ⁵ Državni aparati vzhodnih držav so reprezentančne folklorne skupine in državno usmerjano folklorno dejavnost nasploh dojemali kot pomembne nosilce in spodbujevalce razvoja narodne, nadnarodne in nadnacionalne socialistične identitete, podvržene sovjetskemu političnemu vplivu, zaradi česar so bile folklorne skupine deležne močne državne finančne, znanstvene in druge podpore. Tako so bile v tehničnoizvedbenem pogledu na izjemno visoki ravni, kar je prispevalo k njihovega domačemu in mednarodnemu ugledu ter široki družbeni priljubljenosti. Tipiziranje prvin nacionalnega, narodnega in ožjelokalnega izročila – slednje je tvorilo narodno in nacionalno – pa je skupaj s stereotipizirano kostumsko podobo prispevalo k mednarodni prepoznavnosti. V drugi polovici 80. let 20. stoletja so se razmere vsaj ponekod bistveno

⁴ Strategije, po katerih družbene skupine označujejo »sebe« in se razločujejo »drugih«, so postale osrednja tema znanosti, ki se ukvarjajo z družbo, in so odločilne za manipulacijo kulturnih identitet v postsocialističnih družbah srednje in vzhodne Evrope. Manipulacija določenih kulturnih konstrukтов – kulturnih simbolov in predstav – se nanaša na predstavitev enkratnosti nacionalnih kultur ter služi kot priročna oblika za ustvarjanje kulturnih konstrukтов, kot so tradicija, tradicionalna ljudska kultura ali etnična kultura (Ciubrinskas 2000: 19), tudi dediščina. Prvine kmečke kulture se vedno in povsod vključujejo v nacionalno simboliko, a ne v oblikah, v kakršnih so obstajale. Tako kot drugod po svetu, npr. na Madžarskem (Fügedi 2000: 9; Hofer 1991), tudi na Slovenskem v nacionalno simboliko uhajajo prvine preteklosti v preoblikovani podobi. V folklorni dejavnosti na Slovenskem bi si kljub zavedanju o naših nezmožnostih celostnega dojemanja izročila vseeno želeli, da bi ga folklorne skupine uspele poustvarjati v podobah, za katere si predstavljamo, da so dokaj blizu vsaj tistim, ki so dokumentirane.

⁵ V vzhodni Evropi je gibanje, ki ga je leta 1937 spodbudil Igor Moisejev, vodilo v profesionalizem. V 80. letih 20. stoletja so tam delovale številne profesionalne folklorne skupine – v Bolgariji jih je bilo npr. v 80. letih 20. stoletja več kot 70 (Filippou idr. 2006: 51).

spremenile: prišlo je do redefiniranja ustreznosti v programe folklornih skupin vključenega izročila in načinov njegovega interpretiranja, kar je bilo povezano z osamosvajanjem držav in s političnim odmikom že prej samostojnih držav od Sovjetske zveze (Kuutma 1997; Cash 2007). Politični odmik in protest je bilo zelo jasno mogoče čutiti tudi v folklorni dejavnosti, ki se je npr. v Moldaviji izrazila tudi v poimenovanju folklornih skupin – če so te sledile novi smeri, so se poimenovala etnofolklorne oz. avtentično folklorne (Cash 2007).

Na drugi strani so v kapitalistični zahodni Evropi družbenopolitične razmere narekovale drugačen odnos do poustvarjanja izročila. Z delovanjem folklornih skupin so bili bistveno manj in bistveno redkeje povezani znanstveniki, ki so se ukvarjali z raziskovanjem izročila, a razen izjem niso delovali aplikativno, folklorni dejavnosti je bila v primerjavi z državami vzhodne Evrope namenjena manjša državna finančna podpora, opazen je bil interes kapitala idr. V zahodni Evropi so folklorni dejavnosti vsaj na državni ravni namenjali bistveno manjšo pozornost ter ji s tem pripisovali manjši družbeni pomen, čeprav je prav tako spodbujala razvijanje nacionalne, narodne in/ali ožjelokalne identitete (za primer Švedske gl. Vail 2003; Irske Kavanagh, Kuhling in Keohane 2008; za zunajevropski prostor Luz Martinez 2002).⁶ Je pa zaradi manjšega nadnacionalnega političnega vpliva in s tem večje politične samostojnosti držav zahodne Evrope folklorna dejavnost manj bistveno vplivala na razvoj zahodnoevropskih nadnacionalnih identitet.⁷ Ostala je v rokah ljubiteljev, ki so jo večinoma brez znanstvene podpore in politično bistveno manj obremenjeno razvijali na način, ki se jim je v danih razmerah zdel najprimernejši, čeprav se razvoj folklorne dejavnosti političnemu vplivu ni nikoli izmaknil (za Irsko gl. Kavanagh, Kuhling in Keohane 2008).

Seveda pa so bile na obeh straneh Evrope med državami številne razlike v razumevanju pomena folklorne dejavnosti ter posledično delovanja folklornih skupin. V širšem kontekstu je mogoče opaziti nadnacionalna kulturna območja⁸ s sorodnimi cilji delovanja folklornih skupin (npr. skandinavski del, nemško jezikovno območje srednje Evrope, južnoslovanski del), in sicer s središči, kjer so posebnosti glede folkloriziranja izročila v folklornih skupinah bolj izražene, in prehodnimi območji, kjer se mešajo vplivi dveh ali več središč. Po eni

⁶ Na Švedskem so se npr. začele folklorne skupine razvijati ob koncu 19. stoletja, ko so z odrsko oblikovanimi predstavami predstavljale eksotično in idealizirano švedskost. V prvih desetletjih 20. stoletja so se naslanjale na romantične predstave o ljudski kulturi, pri čemer je bil pomen »naravnosti« postavljen pred tehnično izvedbo. Pozneje so se osredinile na vzgajanje občinstva in revitalizacijo plesnega izročila in se po prelomu tisočletja ponovno vrnile k začetku – k zabavnim spektaklom (Vail 2003: 100–101).

⁷ Kearney v razmišljanjih o nadnacionalnosti opozarja na problem kulturnih in političnih zamisli držav, ki bi si v želji po nadvladi hotele pridobiti oblast nad državljani in »tujci«. To kulturno-politično razsežnost nadnacionalizma lahko primerjamo z nacionalizmom kot kulturno in politično idejo, ko nadnacionalni procesi delujejo bolj abstraktno, manj instucionalizirano in bolj prikrito kot pri siceršnjem nacionalizmu, saj se avtorji teh zamisli ne sklicujejo na posamične narode (Kearney 1995: 548). Pieterse tudi opozarja, da razmejene kulture, etnična gibkost in ponovno rastoč nacionalizem sobivajo s kulturami kot »nadlokalsni učni proces« (po Barker 2000: 118), ki pa ni le nadlokalsni, temveč gre pri današnjih smernicah oblikovanja pripadnosti članov nadnacionalnemu prostoru tudi za nadnacionalni proces, za nacionalizmu soroden nadnacionalizem.

⁸ Vplive tujih folklornih skupin v Grčiji omenjajo Filippou idr. 2006: 53.

strani gre za vplive, ki so zaznamovali že folkloro samo, a na tem mestu ne želim pisati o tem, temveč o načinih interpretiranja izročila v folklornih skupinah, ki imajo prav tako svoja vplivna območja. Načini interpretiranja so podvrženi različnim družbenopolitičnim dejavnikom, vendar je, kot kažejo današnje folklorne skupine, pomemben tudi geografski položaj, saj ima vpetost v prostor kljub številnim sodobnim virtualnim in drugačnim povezavam z oddaljenimi območji še danes zelo velik pomen.

Slovenski prostor je zelo dober primer prehodnega območja med vplivom načina dojemanja pomena ciljev folklorne dejavnosti, ki folklorne skupine usmerja k tehnično dovršeni izvedbi pogosto močno stiliziranih programov, npr. iz Srbije, Romunije, Bolgarije in Makedonije, oz. vplivom sosednje Hrvaške, kjer je poudarjeno povezovanje s poustvarjanjem šeg in pesemskega izročila, ter med vplivom avstrijsko-nemškega dojemanja »pravih« ciljev delovanja folklornih skupin. Najti je mogoče vrsto povezav z enim in drugim vplivnim območjem, čeprav je ravno zaradi dejstva, da folklorne skupine v svojem nezavednem bistvu skušajo poudarjati prav drugačnost od sosedov, mogoče najti vrsto zelo premišljenih odmikov.

Čeprav se je plesno izročilo, ki ga dojemamo kot slovensko, na večini slovenskega etničnega ozemlja oblikovalo pod izrazitim vplivom prehajanj plesnih prvin z nemškega jezikovnega območja oz. s prehajanja z višjih družbenih plasti, na katere je odločilno vplivala nemška kultura, se programi slovenskih folklornih skupin od avstrijskih in nemških močno razlikujejo; manj zaradi izročila samega kakor zaradi njegovega folkloriziranja.

V Avstriji in na precejšnjem delu slovenskega etničnega ozemlja so se v času, za katerega imamo dokaj zanesljive in natančne opise plesov, plesali podobni plesi (npr. valček in polka, zibšnrit, šotiš, mazurka idr.), vendar ti plesi v odrski izvedbi avstrijske ali slovenske folklorne skupine delujejo zelo drugače. Deloma zaradi pričevanj, ki v podrobnostih narekujejo drugačno izvedbo, bolj kot to pa, kot že omenjeno, zaradi načinov folkloriziranja izročila. Na Slovenskem je npr. v navadi postavljanje plesnih parov v različne odrske formacije, v navadi je, da je več plesov združenih v odrske postavitve, ki so jim lahko dodane pesmi, da se plesi povezujejo v celoto s prikazom utrinkov šeg, da se plesi istočasno lahko izvajajo v več različicah, da se jih zlasti v otroških folklornih skupinah lahko dokaj prosto preoblikuje in združuje s prvinami otroškega in drugega izročila.

Pri avstrijski folklorni skupini bi kaj od naštetega kot še tudi marsikaj drugega težko našli, pa ne zato, ker v Avstriji npr. pesemskega izročila ne bi poznali, ali ker bi po pričevanjih o izročilu v Avstriji vse plese morali izvajati v krogu, ali morda zato, ker Avstrijci otroških folklornih skupin ne bi imeli, temveč zaradi usmerjanja folklornih skupin k drugim ciljem, kakor jim sledimo v Sloveniji. Zato se slovenska folklorna skupina, ki npr. poustvarja izročilo iz Roža ali Podjune na Koroškem, bistveno razlikuje od avstrijske folklorne skupine, ki prav tako interpretira pričevanja o plesnem izročilu z istega območja. Deloma zato, ker vsaka interpretira življenje svoje etnije in so že na znanstveni ravni poudarjene razlike v izročilu med njima, bolj pa zaradi posebnosti interpretiranja izročila v enih ali drugih folklornih skupinah.

Kostumiranje avstrijskih, nemških in njim sorodnih folklornih skupin se je razvijalo pod izrazitim prilaganjem pripadnostnega in folklornega kostumiranja sodobni oblačilni modi, zato ni nenavadno, da imajo plesalke obute sodobne čevlje, da nosijo sodoben nakit in sodobne ure, da imajo glave nepokrite in pričeske urejene po sodobni modi. Vse naštetu pa je skrajno neželjeno v slovenskih folklornih skupinah, ki bi bile za tako ravnanje hudo grajane, če bi se predstavile npr. na izbirnem srečanju folklornih skupin.

Vrsto razlik bi opazili tudi, če bi cilje, ki jim sledijo slovenske folklorne skupine, primerjali s cilji, ki jim sledijo hrvaške ali srbske. Na znanstveno teoretski ravni morda razločki v spoznanjih o izročilu samem zaradi razmeroma precejšnje prepletenosti znanstvene misli in strokovnoaplikativnih prizadevanj na eni in drugi strani ne bi bile zelo očitne, v praksi interpretiranja pa so povsem jasno opazne.

Kako državnost in politika vplivata na programe folklornih skupin, je mogoče jasno opazovati ob spremembah političnih razmer, pri čemer navadno prihaja do redefiniranja ustreznosti pričevanj o izročilu in načinov njegovega poustvarjanja – do ponovnega definiranja pravega, »avtentičnega«, ter s tem zavračanja preteklih praks in sprejemanja novih smernic (za primer Estonije gl. Rüütel 2003 in Kuutma 1997; za Litvo Ciubrinskas 2000; Moldavijo Cash 2007; Romunijo in Bolgarijo Kanneva 2011). A kljub želenim odmikom in ponekod korenitim prelomom, ki so v načinih interpretiranja plesnega izročila izraziti npr. ob pomembnih političnih spremembah, npr. ob razpadu držav in ustanavljanju novih, pa prakse, ki so se uveljavljale v preteklosti, ostajajo. Ob političnih prelomih se intenzivneje kakor sicer spreminjajo programi folklornih skupin, saj te vanje vključujejo izročilo, ki je na novo raziskano – poleg tega je »avtentičnost« redefinirana – bistveno manj pa se spreminjajo načini njegovega poustvarjanja in koncepti sestavljanja odrskih postavitev.

Slovenske folklorne skupine so po osamosvojitvi Slovenije sicer skoraj dosledno in dokončno opustile spored, v katerem so poustvarjale izročilo drugih narodov in narodnosti nekdanje skupne države, in razvile številne nove programe, ki so izrabili možnosti, ki jih je ponujalo raziskano slovensko izročilo, a se »pravila« poustvarjanja niso bistveno spremenila. Programi se ob upoštevanju posebnosti slovenske tradicije delovanja folklornih skupin še vedno oblikujejo pod delnim vplivom z južnega nadnacionalnega kulturnega območja, v program so tako kot pred osamosvojitvijo vključene različne prvine izročila (ples, petje, šege in navade); kostumska podoba se navezuje na nove raziskave, a se načela oblikovanja kostumografij folklornih skupin v splošni praksi ne spreminjajo korenito; poustvarjanje glasbenega izročila skuša upoštevati posebnosti območij in strokovna ter znanstvena spoznanja, a do zelo korenitih sprememb ne prihaja, ipd.

Poznani so sicer poskusi, ki odpirajo nove poti poustvarjanja izročila ne le v vsebinskem pogledu, temveč tudi v konceptualnem, a so to kljub vsemu le poskusi, ki nakazujejo prihodnje možnosti, ne pa prelomi, ki bi v zelo kratkem času povsem prekinili uveljavljene prakse in v konceptualnem pogledu uveljavili nove. Ne gre za to, da bi npr. folklorne skupine prekinile prakso vključevanja pevskega izročila v program, da bi se odpovedale živi glasbeni spremljavi, da bi klavirska harmonika izginila iz njihovih godčevskih sestavov

ali da bi se npr. v godčevske sestave vključili inštrumentalisti na električnih glasbilih ipd. Gre za odmike od ustaljenih praks – za redefinicije primernosti (za primer Moldavije gl. Cash 2002 in 2007; za Portugalsko Klimt 2005; za Estonijo Kuutma 1997), predvsem pa redefinicije virov interpretacij, redkeje načinov interpretiranja. Do slednjega sicer prihaja ves čas razvoja folklorne dejavnosti, a ne do tako korenitih prelomov, kakor jih je sprožila slovenska osamosvojitvev.

Spreminjajo se seveda tudi načini interpretiranja, sestave programov in delovanja folklornih skupin, saj bi te brez stalnega prilagajanja družbenim razmeram in brez spreminjanja sčasoma preminile, vendar je to spreminjanje veliko počasnejše. Če je npr. v določeni državi ali na določenem območju praksa poustvarjanja izročila usmerjena v zelo dosledno enotnost – uniformnost – njegovega izvajanja, kar v nekdanji plesni praksi pogosto ni bilo splošno, v mnogih primerih niti ne zaželeno, je izjemno težko uveljaviti drugačno normo poustvarjanja, kajti oblikovalci programov, njihovi izvajalci in občinstvo kljub navidezni želji po novem novosti izjemno težko sprejemajo. Zato jih ni mogoče uveljaviti v kratkem času, saj poleg tega, da je ustvarjanje novega podvrženo starim miselnim vzorcem, ostajajo tudi stari programi, ki jih navadno ni mogoče kar pozabiti. Razvijanje novih konceptov poustvarjanja izročila mnogi dojemajo kot neustrezno. Nasprotujejo jim predvsem poustvarjalci, ki so bili zelo aktivni v preteklem obdobju, tisti, ki v novem vidijo napredek delovanja folklornih skupin, pa se zaradi obremenjenosti s preteklimi praksami folkloriziranja tem ne morejo izogniti na nezavedni ravni.

FOLKLORNE SKUPINE V EVROPI

Dejavnosti folklornih skupin so zelo raznovrstne, povezane z organiziranjem in izvedbo vaj, na katerih člani poustvarjajo plesno, glasbeno in drugo izročilo, z izdelovanjem in vzdrževanjem folklornih kostumov, z obiskovanjem seminarjev, z druženjem, s pisanjem prispevkov ter seveda s pripravo in izvedbo nastopov. Čeprav folklorniki kot nastopajoči na odru v primerjavi z vsemi drugimi dejavnostmi v folklorni skupini preživijo sorazmerno malo časa, so ob tem, da je pomembno druženje, praktično vse njihove aktivnosti usmerjene k temu cilju – k združevanju z namenom predstavljanja sporeda občinstvu.

Folklorna dejavnost je ena od uprizoritvenih dejavnosti, ki sodijo v vrst umetnosti, v nekaterih prvinah podobna gledališki, folklorniki pa občinstvu ob različnih dogodkih prikazujejo interpretirane prvine plesnega in drugega izročila. Drugo izročilo, ki ga folklorniki poustvarjajo, je bilo s plesnim povezano že v času, ko je bilo to živo še v neodrski podobi ali pa se z njim povezuje zaradi konceptov, ki se razvijajo v sodobnosti. Četudi gre v posamičnih primerih delovanja folklornih skupin zgolj za poustvarjanje plesnega izročila, torej za odrsko izvajanje izbranih plesov, ni nobenega dvoma, da je njihova izvedba ter s tem podoba v primerjavi z njihovim neodrskim življenjem bistveno drugačna. V primerjavi z odrskimi postavitvami, ki vključujejo zgolj plese, je pri tistih, ki poleg interpretacij plesnega izročila

vključujejo tudi druge prvine izročila, odmik od nekdanje podobe še očitnejši. Čeprav je v novinarskem pisanju o delovanju folklornih skupin, v pisanju in govoru ljubiteljev, ki se neposredno ali posredno vključujejo v folklorno dejavnost, ter pri opisovanju programov folklornih skupin mogoče najti vrsto izrazov, ki poudarjajo »izvirnost«,⁹ »originalnost« in »avtohtonost«, so to le sestavine govora in pisanja, v katerem se bolj od vsebine programa izražata odnos do njegovega vira in družbenopolitična vloga folklornih skupin. Podobno velja za poudarjanje »starega« in »našega« (slednje je vezano na skupnost, ki se ji folklorna skupina zdi pripadna), kajti vsak program folklorne skupine nosi v sebi nespregledljivo sodobnost, o razmerju med »našim« in »tujim« pa je težko govoriti že na ravni folklore same, kaj šele na ravni folklorizma.¹⁰

Vse obravnave izročila, pa naj bodo znanstvene, strokovne ali poljudne, so že v svojem bistvu interpretativne, podvržene spominom informatorjev in interpretativnosti drugih virov ter močno odvisne od raziskovalcev, ki pričevanja reinterpreterirajo in jih v taki obliki ponujajo sodobnikom. Tudi pri raziskavah plesnega izročila ne more biti drugače: iz preteklih, s plesom povezanih praks, so izvzete zgolj posamične prvine, ki danes ob ponovni izbiri služijo kot vir priprave programov folklornih skupin. Raziskovalci plesnega izročila so imeli v različnih evropskih državah v preteklosti in imajo še danes različne poglede na predmet raziskav – na to, kaj bi bilo treba raziskati, tudi kako je treba raziskovati, kako obravnavati pridobljena pričevanja ipd.

Vsa pričevanja o plesnem izročilu, na podlagi katerih folklorne skupine oblikujejo svoje programe, so torej odbrana in interpretirana na način, ki se v evropskem kulturnem prostoru razlikuje po nadnacionalnih kulturnih območjih, glede na raziskovalne prakse, ki so se uveljavile v posamičnih državah, in tudi raziskovalne obravnave plesnega izročila posamičnih območij v posamičnih državah (te za Slovenijo omenja Kunej 2006). Tako različnost programov folklornih skupin ni le rezultat raznovrstnega plesnega izročila narodov in drugih skupnosti v njih, temveč nanj vplivajo že sama pričevanja o njem in obravnave v razmerah, ki jih ne moremo neposredno povezati s folklorno dejavnostjo. Ker so se mnogi, zlasti vzhodnoevropski, raziskovalci plesnega izročila neposredno ukvarjali s folklorno dejavnostjo in raziskovali prav z namenom, da bi razvijali programe folklornih skupin, s čimer so bili morda nezavedno, a vendarle aktivno vključeni v družbenopolitično graditev narodne, nadnarodne in nadnacionalne identitete, so bila njihova raziskovalna prizadevanja

⁹ Pojem in pomen »izvirnosti« sta mistificirana. V splošni rabi se z njim izraža domač izvir, enkratnost, starost in tudi nespremenljivost kulturnih pojavov, v znanosti pa je o izviranosti nemogoče govoriti, kajti znanost kulturo dojema kot proces, v katerem se vse spreminja. Nič ni od nekdanj, nič ni za vekomaj in nič ni nespremenljivega, le naše poznavanje kulture je omejeno s časom njenega dokumentiranja (Vitez 2009: 147) in še z marsičim.

¹⁰ Dunja Rihtman-Auguštin npr. pušča brez odgovora vprašanje, kakšna je bila prvotna folklor, če sekundarno pojavljanje njenih prvin zunaj primarnega kraja in časa označujemo s folklorizmom. Ali sploh lahko govorimo o nekem »izvirnem« folklornem pojavu, na katerega ne bi vplival kakšen drug pojav in bi bil zato lahko »izviren«? (2001: 88). Ne more biti izviren in niti ni »naš«, temveč je sposojen in je, da je razumljen kot »naš«, dvakrat posvojen. Pravzaprav so vse reči sposojene oziroma uvožene od drugod, pri čemer pride do prve posvojitve, potem pa s prenosom v času še do druge (Muršič 2005: 35).

ter s tem tudi izsledki povezani prav s tem. V plesnem izročilu so ob splošnostih iskali in poudarjali posebnosti, ki so deloma in ne neogibno z raziskovalnim interpretiranjem postale še bolj posebne, posebnost na oblikovni ravni pa se je krepila s folkloriziranjem.

Pri iskanju izročilnih plesnih motivov, ki bi bili primerni za poustvarjanje v folklornih skupinah, gre deloma za upoštevanje splošnosti kakor tudi opazno poudarjanje posebnosti plesnega izročila posamičnih skupnosti, pri njegovem poustvarjanju pa je ob upoštevanju širših evropsko veljavnih norm folkloriziranja plesnega izročila v ospredju razvijanje njegovih posebnih načinov poustvarjanja na nadnacionalnih kulturnih območjih, v državah in na ožjih območjih.

POUDARJANJE DRUGAČNOSTI

Pri vsakem vodju folklorne skupine, pa tudi pri vsakem folklorniku bi lahko opazili poseben pogled na interpretiranje plesnega in z njim povezanega oz. povezljivega izročila, kar glede na samo bistvo človekovega doumevanja sveta in svojega bivanja ni nič nenavadno, pojasnjuje pa, zakaj se poustvarjanja izročila ljudje lotevajo na različne načine. Ob svojevrstnih pogledih vsakega posameznika je mogoče opaziti sorodnosti v odnosu do folkloriziranja plesnega izročila med ljudmi, ki živijo v določeni državi, tudi na nadnacionalnih kulturnih območjih Evrope. Stališča do folkloriziranja ne koreninijo šele v nastanku prvih pravih folklornih skupin, temveč že v zgodnejšem zanimanju za izročilo, za njegovo popisovanje, populariziranje ter s tem za zavestno »ohranjanje«, spodbujeno s strani intelektualcev. Državne tvorbe, v okviru katerih se je odnos do plesnega izročila začel razvijati, so bile drugačne od današnjih in so se sčasoma spreminjale. V Evropi praktično ni države, ki v zadnjih 200 letih ne bi vsaj deloma spremenila svojih mej, ko je na različnih območjih mogoče opaziti zavedanje, da ima plesno izročilo posebno vrednost, so pa številni primeri propada držav in ustanavljanja novih. In vse so skupaj s prebivalstvom vpete v nadnacionalne kulturne tokove, pri čemer je kulturni vpliv bližnjih navadno močnejši od vpliva bolj oddaljenih.¹¹ Tako se tudi pri interpretaciji plesnega izročila na manjših evropskih nadnacionalnih kulturnih območjih razvijajo enotnejši pogledi na prakse poustvarjanja plesnega izročila kot zunaj njih. Posledično je mogoče folklorne skupine kljub nepoznavanju primarnih virov (plesov, kakršne so ljudje plesali, ko ti še niso bili folklorizirani, nekdanjih glasbenih praks, nekdanjih načinov oblačenja itn.) ob ogledu njihovih sporedov postaviti na posamična nadnacionalna kulturna območja, ob boljšem poznavanju načinov folkloriziranja izročila tudi v države, v katerih delujejo.

¹¹ Od dvodimenzionalnega prostora z ostrimi mejami med središči in obrobji so nadnacionalni procesi privedli do večdimenzionalnega in dokaj nemejnega prostora. Spremembe stanja v svetu pa zahtevajo tudi spremembe teorij in dobi nadnacionačnih dogajanj prilagojenih razmišljanj. Zato se tudi raziskovalci osredinjajo na širše skupnosti v narodih, predvsem pa na širše prostore, kjer sobiva več narodov (Kearney 1995: 549).

Da bi pojasnil posebnosti interpretiranja plesnega in z njim povezanega oz. povezljivega izročila na nadnacionalnih kulturnih območjih, v nadaljevanju navajam nekaj primerov. Ne gre za pravila, saj so povsod izjeme, gre pa za dokaj splošna načela, ki jim na teh območjih sledijo številne folklorne skupine.

Razlika na nadnacionalni ravni, ki se nekako od zadnjega desetletja 20. stoletja manjša, je starostna struktura folklornih skupin. Predvsem v vzhodni Evropi je bilo v 2. polovici 20. stoletja v navadi, da so odrasle ljubiteljske folklorne skupine sestavljali mladi ljudje, stari približno od 15 do 30 let, starostno mešane skupine so bile bolj izjema kot pravilo, skupin, v katerih bi sodelovali zgolj starejši, pa tam razen t. i. »izvirnih« folklornih skupin do zadnjega desetletja 20. stoletja skoraj ni bilo. Drugače je bilo na zahodu, zlasti v nekaterih skandinavskih državah, kjer so bile že pred desetletji dejavne folklorne skupine upokojencev, ki se danes dokaj množično pojavljajo tudi drugod po Evropi. Prav tako je bilo v zahodni Evropi splošneje, da so se v folklorne skupine vključevali ljudje različnih starosti – na Portugalskem npr. ni osamljena praksa, da jih sestavljajo pripadniki vseh generacij, vključno z otroki in starostniki.

Podobnosti folkloriziranja na nadnacionalnih kulturnih območjih so vezane na dramaturgijo sporedov folklornih skupin, saj so ti predvsem na vzhodu in jugu Evrope oblikovani na način, da navadno uvodnemu, manj intenzivnemu delu sledi izrazito stopnjevanje intenzivnosti, ki jo skupine pogosto dosegajo s pohitevanjem izvajanja oz. z izbori plesov, ki omogočajo rast intenzivnosti, z glasnostjo ipd., in s sklepom, ki skuša na gledalca narediti najgloblji vtis. Na evropskem zahodu se z dramaturgijo manj ukvarjajo in potek bolj prepuščajo naključju. Na vzhodu in jugu Evrope pripravljajo odrske postavitve, ki imajo povsem ustaljeno strukturo in jih ne dovolijo spreminjati, na nemškem govornem območju se skoraj za vsak nastop sproti dogovorijo, katere plesne bodo zaplesali in kako jih bodo združili v celoto.

V pogledu prostorske razporeditve skupine pri postavljanju plesov na oder bolj ali manj sledijo praksam, ki so bile uveljavljene v času, ko plesno izročilo še ni bilo folklorizirano. Le izjemoma in le pri določenih plesih so uveljavljene izvedbe, pri katerih se plesalci gibljejo prosto po plesišču. Na nemškem govornem območju je v navadi, da se plesi večinoma izvajajo tako, da plesalci plešejo po krogu, kar v nekaterih primernih sledi nekdanji še ne folklorizirani praksi, v več primerih pa gre pri tem za interpretacijo. Na vzhodu in jugu Evrope se je močno uveljavilo izvajanje plesov tako, da so plesalci razporejeni v vrsto/-e, ki je/so na oder postavljena/e vertikalno, horizontalno, diagonalno ali drugače, da so razporejeni v polkrog/-e ipd. Če gre pri tem za odmik od nekdanjih plesnih praks, je namen takšnih postavitvev, da bi bil program folklorne skupine za občinstvo zanimivejši, pri tem pa je v navadi, da je ustvarjalnosti avtorjev odrskih postavitvev ponekod dopuščena večja svoboda, drugod pa manjša. Podobno velja za hitrost izvedbe plesov, saj folklorne skupine praviloma program gradijo na menjavanju hitrega in počasnega plesa, v vzhodni Evropi in na njenem jugu izrazito pospešujejo hitrost, spet drugod pa skušajo dosledneje upoštevati nekdanjo prakso. Glede prostorske razporeditve plesalcev na evropskem vzhodu in jugu precejšen del

programa izvajajo v položajih, ki omogočajo čim večji vidni stik plesalcev z občinstvom, pri čemer so priljubljene zlasti vrste. Na nekaterih nadnacionalnih kulturnih območjih je to postala skoraj obvezna praksa pri končnih izvedbah, pri katerih navadno povečujejo tempo izvajanja in se v vrsti približujejo občinstvu, tam obstanejo in končajo s priklonom.

Nadnacionalna kulturna območja je mogoče opaziti tudi pri analizi načinov priklanjanja, ki se kažejo v načrtovanju in izvedbi. V vzhodni Evropi in na njenem jugu je priklanjanje močno uveljavljeno in vključeno v program, npr. jasno je določeno, kako in kdaj se priklonijo dekleta ali fantje, enotnost dosegajo z zvočnimi signali ipd., v osrednji in severni Evropi je priklanjanje manj formalno in bolj prepuščeno naključju. Ponekod pa se folklorne skupine priklanjanju izogibajo in iščejo druge načine zaključevanja programov.

Omenjeno je že bilo, da se nadnacionalna kulturna območja, ki se glede folkloriziranja izročila v folklornih skupinah ločijo po tem, da bodisi poustvarjajo zgolj plesno izročilo ali pa temu priključujejo še druge prvine, ki so bile z njim že primarno bolj ali manj povezane. Kjer v program vključujejo tudi petje, pa pri tem ne gre za petje ob plesu, je zlasti na skrajnem zahodu Evrope, tudi ponekod na Balkanu v navadi, da poje posebna skupina ljudi, pogosto ločena od plesalcev, in v primeru, da imajo ozvočenje, navadno poje pred mikrofoni. Pri skupinah v osrednjem delu vzhodne Evrope pojejo tisti, ki sicer plešejo, pojejo lahko ob inštrumentalni glasbi, čeprav to v izročilu ni bilo v navadni, ali brez nje. Od poznanega izročila se odmikajo s tem, da petju dodajo gibanje, da nakazujejo besedilo, da pojejo hitreje, večglasje skrčijo na dvoglasje ali enoglasje ipd.

Bolj kot s petjem je plesno izročilo povezano z glasbeno spremljavo, saj so plesi evropskega prostora, ki se v izročilu izvajajo ob odsotnosti godca, redki, pa še tam stiki nog s tlemi ustvarjajo zvok, ki je nekakšna spremljava, oz. se izvajajo ob petju. Glede godcev tako v folklornih skupinah evropskega prostora na lokalni, državni in nadnacionalni ravni obstajajo različne prakse. Večinoma so godci sestavni del folklorne skupine in vsaj načeloma njen enakopravni člen, na Madžarskem in nekaterih njej bližnjih državah pa je pogostejša praksa, da godčevske sestave najemajo za pomembnejše nastope in turneje. Zlasti v zadnjih letih se na nekaterih nadnacionalnih kulturnih območjih Evrope uveljavljajo izvedbe sporeda ob posneti glasbi, kar drugod odločno odklanjajo. Podobno so opazne razlike v uporabi glasbenih priredb in notnih zapisov, saj v večjem delu Evrope vsaj na nastopih izrazito odklanjajo notne pulte, na Slovaškem in okolici ter v nekaterih pribaltskih državah pa je to splošno uveljavljeno in za večino nemoteče. Na osrednjem vzhodu Evrope v nasprotju z nekdanjo prakso dopuščajo in spodbujajo številčno širjenje godčevskih sestavov, drugod, npr. na pretežnem delu Balkana, dopuščajo, da ima glavno vlogo klavirska harmonika, ki se je marsikje v ljudsko glasbeno prakso vključila šele v času folkloriziranja izročila; kjer uporabljajo glasovno šibkejša glasbila, intenzivno izkoriščajo možnosti, ki jih ponuja ozvočenje. Opazne so razlike v odnosu do kostumske podobe godcev, saj je večinoma v veljavi, da so kostumirani skladno s plesalci, ponekod na Balkanu nosijo svojevrstne kostume, redkeje pa sploh niso kostumirani.

FOLKLORIZIRANJE IN EVROPSKI PROSTOR

Poleg načel interpretiranja izročila v folklornih skupinah, ki obstajajo ali so vsaj izrazito poudarjena na posamičnih vplivnih območjih, so tudi načela, ki so uveljavljena v splošni evropski – mnoga od njih tudi v svetovni – praksi. Ob prej navedenih primerih folkloriziranja plesnega izročila, ki na nadnacionalnih kulturnih območjih vodijo k poenotenju, zunaj njih pa k različnosti, imajo tudi ti kljub povsem nasprotnim ciljem podobne učinke. Čeprav gre v osnovi za prakse, ki so uveljavljene po vsej Evropi, na različne učinke delovanja ter s tem na obliko folkloriziranega izročila namreč vpliva stopnja njihovega uresničevanja.

Izročilo je glede oblikovnih sestavin v folklornih skupinah prilagojeno nastopanju, kar se na izvedbeni ravni kaže v večji urejenosti plesnega dogajanja v primerjavi s plesno prakso v času, ko izročilo ni bilo folklorizirano. Nekdanje individualne plesne posebnosti so pogosto postavljene z ravni posameznika na vse plesalce, kakovost plesne izvedbe pa se z redkimi izjemami vrednoti glede na enotnost – večja ko je, boljša naj bi bila skupina. Pri tem je izrazito okrnjeno osebno doživljanje plesov, posameznik v plesnem pogledu ne more razviti svojega lastnega izraza (vsaj zaželeno to ni), okrnjena je improvizacija (gl. tudi Filipou idr. 2006: 52–53). V skupini je zavrt nadaljnji razvoj plesov, ki bi ga usmerjalo individualno doživljanje plesalcev, kajti eno od temeljnih načel delovanja folklornih skupin je, da te čim dosledneje »ohranjajo« plesne oblike, kakršne so bile prenesene na skupino, oz. veljajo za »prave«. Spreminjanje »pravih« oblik plesov je na nadnacionalnih kulturnih območjih v različnem obsegu dopuščeno avtorjem odrskih postavitev, deloma vodjem folklornih skupin, izvajalcem pa ne. Ti sicer na nastopih vsakič znova interpretirajo plese, a njihova naloga je, da jih interpretirajo skladno z navodili, ki poudarjajo enotnost, pri čemer je skupni izraz pred osebnim. Uniformnost tako ni le ena od sestavin kostumiranja, temveč se ponekod veliko bolj izrazito kaže v plesni, pevski in drugi izvedbi, naposled tudi v želji, da bi bili plesalci enako veliki, vitki in lepi, da bi bili vsi nasmejani, da bi vsi znali čim bolje (čim podobneje) plesati ipd.

Zunaj odrskega interpretiranja plesnega izročila je bila izvedba plesov vedno odvisna od okoliščin, v katerih se je plesalo. Niti dva plesna dogodka nista bila enaka, kajti okoliščine so narekivale različno število plesalcev, različni so bili prostori plesnega dogajanja, na plesno razpoloženje so bistveno vplivali godci, razvoj plesnega dogodka je sledil trenutnim razpoloženjem, predvsem pa je bilo, kar se plesnega dogajanja tiče, veliko manj stvari zavestno usmerjanih, določenih in predvidenih. Pri interpretiranju izročila v folklornih skupinah pa je prav nasprotno: folklorne skupine imajo navadno za nastope vnaprej jasno predviden program, izvedbena kakovost pa se meri prav po tem, kako skladno z vnaprejšnjimi pričakovanji in naučenim je bil program izveden. Odmik od predvidenega ni želen, možnost naključnosti pa je izrazito zmanjšana, oz. je, če se ji ni mogoče ali se ji ne zdi smiselno izogniti, predviden in naučen potek reševanja nastalega zapleta. Naključjem se skupine izogibajo z jasnimi določevanjem števila ponovitev posamičnih viž in plesov, godcem improviziranje omejujejo s pisanjem glasbenih priredb, enako skuša predvidljivosti ustreči pevski spored.

Pogosto so odrsko preišljeni nekđaj povsem osebni izrazi zadovoljstva in prijetnega razpoloženja, kot so npr. vriskanje, žvižganje, vzklikanje ipd. Čutenje in doživljanje plesa je podrejeno skupini in navadno ni predmet odločitve posameznika, še manj njegovega trenutnega razpoloženja. Pri nastopu je namreč osebnost posameznika podrejena vlogi, ki jo igra. Osebna identiteta je zakrita, poudarjeni pa sta identifikacija s cilji skupine in identiteta, ki jo posamezniku ali skupini v celoti določa program. Poročeni ljudje tako v programu lahko igrajo vlogo neporočenih, bogati vlogo revnih, mladi vlogo starih ipd. Pri tem so sicer lahko bolj ali manj prepričljivi, a to ne spremeni dejstva, da interpretacija izročila v folklornih skupinah ne upošteva nekdanjih praks, ki so jih bistveno zaznamovali prav naštetni dejavniki, ne osebnosti nastopajočega.

Uniformnost plesnega dogajanja določa število plesalcev, ki je navadno vnaprej predvideno. Najpogosteje se dogaja, da vsi, ki jim je na odru dodeljena ta vloga, plešejo ves čas trajanja odrske postavitve (razen, če so predvideni solistični vložki), kar v času, ko plesno izročilo še ni bilo folklorizirano, ni bilo v navadi.

(NE)ENOTNOST EVROPSKEGA PROSTORA

Upoštevanje navedenih načel vodi v poenoteno predstavljanje evropskega plesnega izročila, posledično v poenotenje njegove odrske podobe, kar bi lahko vodilo k občutenju enotnosti evropskega prostora. A za zdaj kljub političnim zblíževanjem v Evropi ni čutiti, da bi folklorne skupine stopile na pot prizadevanja po poudarjanju enotnega evropskega kulturnega prostora. Celo nasprotno. V državah vse večji pomen dobivajo lokalna izročila, v Evropi pa se nič manj intenzivno kot doslej razvijajo posebne prakse folkloriziranja izročila, ki veliko bolj kot skupni evropski prostor upoštevajo nacionalno tradicijo, ki jo podpirajo na nacionalni ravni organizirana izobraževanja (več o tem Filippou idr. 2006). Nadnacionalna kulturna območja sicer ostajajo, a se ne krepijo, temveč so ponekod (npr. v vzhodni Evropi) že pred leti začela zgubljati moč. Praksa interpretiranja izročila v folklornih skupinah ne upošteva le tradicije nacionalnega dojemanja plesnega izročila, temveč tudi tradicijo njegovega folkloriziranja.

Pa vendarle in v nasprotju z vsem doslej zapisanim prihaja tudi to poenotenja – do povsem konkretnih prehajanj že interpretiranih oblik izročila in načinov njegove folklorizacije na nadnacionalni ravni. Tako se je npr. v različnih državah ustalil podoben način prikazovanja plesa s klobuki, ki je nedvomno izrazit zgled prehajanj načinov folklorizacije izročila med folklornimi skupinami različnih držav. Pri tej plesni igri je šlo v osnovi za improvizirano predstavljanje klobukov z glave na glavo, v odrskih interpretacijah folklornih skupin iz več držav (npr. Slovaška, Avstrija, Slovenija, Hrvaška) pa se je kot predmet zgleđovanja in posnemanja deloma uveljavilo naučeno premikanje klobukov v obe smeri z različnimi variacijami, ki ne dopuščajo improvizacije. Podobno so se kot folklorizirana oblika plesnega izročila v folklorne skupine različnih evropskih držav razširili načini hitrega

vrtenja dveh sklenjenih plesnih parov, pri čemer se plesalki dvigneta od tal (npr. Nemčija, Avstrija, Slovenija, Hrvaška) (o tem v slovenskem kontekstu Kunej 2006).

Nemara bi pričakovali, da bo združitvi držav pod skupno evropsko politično tvorbo – Evropsko unijo – sledila tudi folklorna dejavnost, ki naj bi, če bi sledila praksi vzhodne Evrope iz časa pred razpadom Vzhodnega bloka, služila povezovanju in kreptitvi složnosti na ravni nove politične tvorbe. To je bil politični koncept socializma, ki je kot družbeni red zgubil bitko s kapitalizmom, in ne politični koncept večetničnih držav, ki bi se bil kdaj uveljavil drugje v Evropi. Zaradi »mlačnega« odnosa Evropejcev do Evropske unije, zaradi odmeva globalizacije, ki se kaže prav v rastočem zanimanju za nacionalno, narodno in lokalno izročilo, zaradi zmanjšanja državne podpore delovanju folklornih skupin v vzhodnoevropskih državah in njenega kapitalu podrejenega razvoja menim, da ni mogoče pričakovati, da bi folklorne skupine v prihodnje kaj bistveno bolj kot doslej prispevale k evropskemu sožitju. Družijo se na ravni mednarodnih folklornih festivalov in drugih manj formalnih srečanj in gostovanj, dejavnosti deloma usmerjajo nekatera mednarodna interesna združenja, kjer pa je še vedno v ospredju etnocentrično predstavljanje boljšega »našega« pred »drugim«.

VIRI IN LITERATURA

- Barker, Cris
2000 *Cultural Studies: Theory and Practice*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Cash, Jennifer
2002 After The Folkloric Movement: Traditional Life in Post-Socialist Moldova. *Anthropology of East Europe Review* 20 (2) (<http://condor.depaul.edu/~rrotenbe/aer/v20n2/Cash.pdf>; 15. 3. 2008).
2007 Origins, Memory, and Identity: "Villages" and the Politics of Nationalism in the Republic of Moldova. *East European Politics and Societies* 21: 588.
- Ciubrinskas, Vytis
2000 Revival of Tradition for Reconstruction of Identity: Lithuanian Case. *Folk: Journal of Danish Ethnographic Society* 40: 19–40.
- Filippou, Filippou (idr.)
2006 The Folk Dance as Theatrical Performance and the Training of Dance Teachers. *Arts and Humanities in Higher Education* 5: 51–63.
- Fügedi, Marta
2000 The Discovery of Matyo Folk Art. *Hungarian Heritage* 1: 9–18.
- Glick Schiller, Nina
2005 Transnational Social Fields and Imperialism: Bringing a Theory of Power to Transnational Studies. *Anthropological Theory* 5 (4): 439–461.
- Hannerz, Ulf
1998 Transnational Research. V: Russell Bernard, H. (ur.), *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Walnut Creek (etc.): Altamira Press, 235–256.
- Hofer, Tamás
1991 Construction of the "Folk Cultural Heritage" in Hungary and Rival Versions of National Identity. *Ethnologia Europaea* 21: 145–170.

Kanneva, Nadia

2011 National Identity Lite: Nation Branding in Post-Communist Romania and Bulgaria. *International Journal of Cultural Studies* 14 (2): 191–207.

Kavanagh, Donncha, Carmen Kuhling in Kieran Keohane

2008 Dance-Work: Images of Organization in Irish Dance. *Organization* 15 (5): 725–742.

Kearney, Michael

1995 The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology* 24: 547–565.

Kendirbaeva, Gulnar

1994 Folklore and Folklorism in Kazakhstan. *Asian Folklore Studies* 53: 97–123.

Klimt, Andrea

2005 Performing Portugueseness in Germany. *Etnografica* 9 (1): 103–121.

Knific, Bojan

2010 *Folklornikom s(m)o vzeli noše. Kostumiranje folklornih skupin – med historično pričevalnostjo in istovetnostjo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, in Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Kunej, Rebeka

2006 Transformacije ljudskega plesa v predstavah za »druge«. Primer treh kol iz Bele krajine. *Traditiones* 35 (1): 123–134 (DOI: 10.3986/Traditio2006350106).

2008 Štajeriš (Steierisch) among Slovenians. *Narodna umjetnost* 45 (1): 149–166.

2010 Staro na nov način. *Etnolog* 20: 135–148.

Kuutma, Kristin

1997 Changes in Folk Culture and Folklore Ensembles. *Folklore* 6 (<http://www.folklore.ee/folklore/vol6/krifolk6.htm>; 21. 12. 2006).

1998 Festival as Communicative Performance and Celebration of Ethnicity. *Folklore* 7 (<http://www.folklore.ee/folklore/index.html>; 7. 10. 2005).

Luz Martinez, Iversis

2002 Danzas Nacionalistas: The Representation of History through Folkloric Dance in Venezuela. *Critique of Anthropology* 22 (3): 257–282.

Muršič, Rajko

2005 Kvadratura kroga dediščine. Toposi ideologij na sečišču starega in novega ter tujega in domačega. V: Hudales, Jože in Nataša Visočnik (ur.), *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 25–40.

Rihtman-Auguštin, Dunja

2001 *Etnologija in etnomit*. Zagreb: ABS95.

Rüütel, Ingrid

2003 The Singing Revolution (<http://www.eurotradmusic.net/news/article.asp?lang=en&Nr=140>; 8. 9. 2006).

Vail, June A.

2003 Staging “Sweden”: A Typology for Folk Dance in Performance. *Scandinavian Studies* 75: 89–102 (http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-3049609/Staging-Sweden-a-typology-for.html; 28. 2. 2008).

Vitez, Zorica

2009 60 godina Lada. V: Vitez, Zorica in Miroslava Vučić (ur.), *Lado. Hrvatsko nacionalno blago / Lado: Croatian National Treasure*. Zagreb: Školska knjiga, 11–14.

INTERPRETING FOLK DANCE HERITAGE: LOCAL, NATIONAL AND TRANSNATIONAL LEVEL

The programmatic diversity of active folk dance groups in Europe is in part linked to the diversity of dance and other traditions but is due more to the guidelines for the development of folk dance groups set by organizations, usually connected to a specific country. This is shown not only in the elements interpreted by a group but also in the selection of the interpreted works itself. Folkloric activity is namely carried out by emphasizing the difference between Our tradition and the tradition of Others in two possible (and complementary) ways: a) the difference from the ones we need to oppose is found in existing testimonies about former dances or b) the differences can be made by folklorising the heritage.

Every testimony about any specific dance tradition has been selected on a primary level, and depending upon the manner of its folklorization in folk dance groups, it is possible to observe the operation of international influential areas, among which there exist differences regarding the age structure in folk dance groups, the goals set for children's folk dance groups, the dramaturgy and elements of scenography, the arrangement of dancers on a stage, the understanding of musical traditions, etc. In addition to the folklorization of dance heritage, which leads towards a unification within the international influential areas, there are also practices established throughout Europe that, given their different levels of realization and opposing aims, ultimately lead towards diversity. It is a case of slowing-down the improvisation, individual dance features and personal perception on the one hand and a case of a performance uniformisation, predictability in advance, etc on the other.

Complying with these principles leads toward a unified presentation of European dance heritage and consequently towards its unified stage appearance; however, individual practices are being developed that take their own national tradition into consideration before the common European space, which hinders this process of unification.

Dr. Bojan Knific, Javni sklad RS za kulturne dejavnosti,
Štefanova 5, SI-1000 Ljubljana, bojan.knific@jskd.si